

МНОГОГОДИШНО И ФУНДАМЕНТАЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ РЕФОРМИ В СЪВРЕМЕННА РУСИЯ

Монографията¹ на един от най-видните съвременни руски икономисти и математици проф. В. Н. Лившиц² е сред най-задълбочените и мащабни изследвания на задачите и тактиката, методите и практиката, целите и резултатите, митовете и илюзиите, свързани с икономическите реформи в Русия през периода 1992-2013 г.

Съдържанието на изследването е представено в рамките на 640 страници и е логично разпределено в 6 раздела - 0. Увод; 1. Системен анализ на процеса и последствията от руските икономически реформи (1992-2012 г.); 2. Системен анализ на кризата на реформите в руската икономика; 3. Системна методология за оценка на ефективността на проектите – ядро на инвестиционната политика; 4. Заключение; 5 Приложения (публикации за идейното наследство на акад. Л. В. Канторович).

Опит да се прави достоверен преразказ на подобен дълбок и оригинален научен труд поражда риск от загуба на автентичността на стила и посланията на автора. Затова тук ще се спрем на някои основни положения, които характеризират актуалността на разработката и значимостта на нейните резултати.

Съвременна методология

В монографията е отделено съществено внимание на основни аспекти от методологията на системния анализ на икономическите процеси, като в увода е представена достъпна теоретична рамка, благодарение на която широк кръг читатели могат успешно да последват развитието на идеите, наблюденията, оценките и изводите в следващите раздели. Изследването на многостранен

¹ В. Н. Лившиц (2013). Системен анализ на пазарното реформиране на нестационарната икономика на Русия, 1992-2013 г. Москва: ЛЕНАНД, 640 с.

² Вениамин Наумович Лившиц е роден на 8 февруари 1931 г. в гр. Луганск, Украйна. През 1953 г. завършва Московския енергетически институт (МЭИ), а през 1965 г. - и Механико-математическия факултет на Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“. През 1961 г. защитава кандидатска дисертация в областта на техническите науки, а през 1972 г. - докторска дисертация по икономика През 1979 г. става професор по икономика, а от 1989 г. е заслужил деятел на науката и техниката на РСФСР. След 1989 г. е действителен член на редици специализирани международни и национални академии и асоциации: International Association of Energy Economists (IAEE), Международната академия за информатизация (МАИ), Международната академия за инвестиции и икономика на строителството (МАИИС), Международната академия за организационни науки (МАОН), Руската академия за естествени науки (РАЕН) и др. Ръководител е Лабораторията за анализ на ефективността на инвестиционните проекти в Института за системен анализ на РАН (ИСА РАН) и Лабораторията за системен анализ на ефективността в отрасли с естествени монополи в Централния икономико-математически институт на РАН (ЦЭМИ РАН). Преподава като професор и завеждащ катедра „Оценка на ефективността на инвестиционните проекти“ в Московския физико-технологически институт (МФТИ), професор е в Международния университет в Москва и във Висшата школа по мениджмънт на Висшата школа по икономика в Москва (ГУ-ВШЭ). Член е на редакционните съвети на редица авторитетни научни списания – „Економика и математическите методи“, „Системные исследования“, „Аудит и финансовый анализ“ и др.

фактически материал убедително показва, че без системен подход самите реформи (като цел) и управленската дейност по тяхната реализация (като ръководна функция) са обречени на провал и лесно се превръщат в противоречиви и подражателски мистификации и импровизации в интерес на местни или чуждестранни олигархични интереси.

През целия период на изследваното проф. Лившиц последователно защитава позиция, че излизането от характерната за Русия почти перманентна криза трябва да започне със систематизиране на причините за редица значими провали, с посочване на грешките и разкриване на създадените в обществото илюзии. Той изразява своята позиция по отношение на основните манипулационни щампи и популистки клишета, задавани през годините от политически реформатори и тиражирани от услужливи икономисти и стопански дейци.

В методологично отношение оригинално са задействани понятията „стационарност“ и „нестационарност“ на икономика и са разработени методи и критерии за тяхната оценка и прогнозиране (с. 98-99). Особен интерес представлява стремежът към анализа на отворените икономически системи да се приобщи широкоизвестни в точните науки методи за изследване на ентропията в сложни термодинамични системи, например: *„Под стационарна икономика ще разбираме стопанска система, функционираща в некризисен период в промишлено-и благополучно развитите страни, в която макроикономическите параметри и показатели на дейността се изменят относително плавно или монотонно в рамките на нормалните пазарни цикли и чиято динамика, намирайки се в определени устойчиви граници, е достатъчно добре предсказуема поне в краткосрочна, а нерядко и в средносрочна перспектива“* (с. 99).

Въпреки абстрактността на такива определения задълбоченото изследване на еволюцията на индустриалните структури и пазарните взаимодействия е иновативно и перспективно направление в системния анализ на икономическите процеси и системи.

Достойнство на автора е, че в продължение на повече от 20 години предлага разработки извън рамките на традиционните теоретични и приложни изследвания. При подобен подход е необходим и нов, по-гъвкав и съвършен апарат от качествени и количествени критерии, показатели и системи за оценка на пазарните, индустриалните и социалните структури и конкурентните взаимодействия в тях. В това отношение проф. Лившиц разработва не само свои модели, но и оказва подкрепа на много руски и чуждестранни изследователи.

Обективност и последователност при изследване на реформите

Добре обоснованата методология и нейното последователно прилагане през целия период на изследването повишават обективността на анализа и подобряват систематизирането на различни по съдържание, мащаби и форма проблеми. Забележителни са откритостта и откровеността на критиката на

проф. Лившиц относно политиката и резултатите от реформите, които от средство за успешно развитие са превърнати във фактор за хронични и дори перманентни кризисни явления в руската икономика. Важна е констатацията, че в Русия за политическа подкрепа на най-радикалните, но научно необосновани реформи в Източна Европа в периода 1990-1999 г. са използвани предимно „илюзии, митове и миражи“ (с. 188-196).

При разглеждането на реални събития и процеси с публицистична елегантност и математическа последователност авторът изяснява техния произход, същност и значение на основата на конкретни примери за създаване на илюзии и форми на манипулиране на общественото мнение. Пренасяйки разискванията от „блатото“ на политическия популизъм, медийните кампании и псевдотеоретичните заклинания в сферата на фактите и научния анализ, проф. Лившиц успява да съхрани коректност в дискусиите с широк кръг опоненти – от симпатизантите на „съветския централизъм“ до адептите на специфичния за съвременна Русия романтично-радикален либерализъм. Монографията убедително посочва слабостите както на централизираното планиране, така и на „по руски“ радикалната приватизацията и анализира вредните последици от тях за перспективните отрасли на икономиката (вкл. и за топливо-енергийния комплекс) и за повечето региони в Русия.

Разширяване на „проектното мислене“

Новост и практическа ценност предлага разширената трактовка на оценяването на ефективността на инвестиционните проекти като елемент от икономическата политика. Целта на автора е прагматична – той не се стреми към създаване на ново теоретично направление, а към оптимизиране на инвестиционната дейност в различните състояния на социално-икономическите системи - стационарните икономики от централизиран и пазарен тип и нестационарните преходни икономики (с. 364-366). Независимо от условността на такава „типизация“ разширяването на проектния подход от микро- до макрониво увеличава възможностите за намиране на комплексни решения и тяхното оптимизиране в различни отрасли на икономиката.

В своите модели и в съавторство с други учени проф. Лившиц обръща внимание на съществени нюанси при използването на критерия на т.нар. чиста актуализирана стойност (net present value) в условията на стационарна пазарна и нестационарна преходна икономика. От тази гледна точка на безпристрастен и задълбочен анализ са подложени известни от практиката проекти, разгледани са конкретни рискове и грешки, предложени са алтернативни решения (с. 393-395).

Трябва специално да се отбележи системният аналитичен подход към реформите в отраслите на енергетиката и добива на природни ресурси, които имат стратегическо значение за страни-износители на суровини и енергийни ресурси като Русия (с. 451-457).

Традиции и достижения

Цялостната научната дейност на проф. В. Н. Лившиц, вкл. и представената тук монография, е пример за успешно съхраняване и развитие на достижения на руската икономическа школа, като някои негови изследвания са логично продължение на разработките на акад. В. Л. Канторович (носител на Нобелова награда по икономика през 1975 г. за „принос в теорията на оптималното разпределение на ресурсите“).

В същото време оценките на проф. Лившиц за проблемите и перспективите на икономическите реформи в съвременна Русия в значителна степен съвпадат с мненията на видни представители на световната икономическа мисъл като нобеловите лауреати Василий Леонтиев („за развитие на метода разходи-продукция *input-output*“ - 1973 г.), Джоузеф Стиглиц („за анализ на пазарите с асиметрична информация“ - 2001 г.) и много други, които са имали възможност през същия период да изследват развитието на Русия.

В подобен мащабен научен труд е нормално да има и някои специфични „тесни места“. Поради интензивността на икономическите процеси и сложността на обществената среда през разглеждания период вниманието на автора е съсредоточено върху проблемите на националната икономика в Русия. В по-ранния етап на изследването (1992-2005 г.), както и при много икономисти от други страни, е характерно известно идеализиране на модела на икономическо развитие на западните държави (САЩ и страните от ЕС), чиито икономики в тази монография *a priori* са определени като „стационарни“, без да се отчитат някои структурни дисбаланси, които се проявяват по време на кризата от 2008 г. и след нея.

В заключение можем да направим извода, че монография на проф. В. Н. Лившиц е оригинална научна разработка с фундаментално значение за изучаване на противоречивия преход и икономическите реформи в Русия. Тя може да бъде препоръчана на широк кръг читатели, проявяващи интерес към миналото, настоящето и бъдещето на тази страна, а в по-конкретен професионален план би била много полезна за изследователите на социално-икономическото и политическото развитие на Русия и на държавите от Източна Европа.

Проф. д-р Митко Димитров, д-р Илиян Петров